КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГАЗЕТА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

№ 2 (2356) 2026 р. ЗАСНОВАНА 25 ЖОВТНЯ 1929 РОКУ kunews.knu.ua

02 КНУ – простір спільних цінностей

03 День рідної мови в Університеті

04 Україна в Антарктиді 30 років

05 Науковці КНУ на шостому континенті

06 Птахи поспішають додому

ПАМ’ЯТІ ТИХ, ХТО ТРИМАЄ НЕБО НАД УКРАЇНОЮ

Фото Ю. Бочан

20 лютого вже 12 років – день пам’яті Героїв Небесної Сотні. Вшанування борців за свободу України розпочали із зібрання біля зали Вченої ради, де відкрито простір пам’яті Героїв Небесної Сотні. Учасники згадали подвиг тих, хто прийняв перший бій у війні, що триває й донині. Тоді, у лютому 2014 року, вони захистили Україну ціною свого життя. «За тією перемогою були інші. А попереду – остаточна», – наголосила у своєму зверненні проректорка КНУ Олена Добржанська.

Далі університетська спільнота традиційно долучилася до всесвітньої тихої акції «Ангели пам’яті»: на магнолії перед входом до Головного корпусу замайоріли витинанки, що символізують душі загиблих за свободу та перемогу Світла над пітьмою. Без гучних промов, у тиші, кожен віддав шану полеглим, а сонячний промінь, що освітлював акцію з неба, ніби долучався до спільної мовчазної молитви за перших героїв цієї війни.

Акція продовжилася символічною ходою до Стіни пам’яті біля Михайлівського Золотоверхого собору, де учасники вклонилися українським Героям, які навічно триматимуть над нами небо.

Ми пам’ятаємо…

КНУ завжди був не лише майданчиком для академічних дискусій, а й простором, де формується міжнародна солідарність та осмислюється сучасна історія. Мислителі й інтелектуали, митці й політики, знакові постаті сьогодення не оминали нагоди поспілкуватися зі студентами Університету. Візити європейських гостей напередодні й у день четвертих роковин повномасштабної війни вкотре це довели, а ще – засвідчили міжнародну підтримку України й Університету

ПРОСТІР СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

24 лютого італійська делегація на чолі з сенатором Карло Календою відвідала КНУ імені Тараса Шевченка з дружнім візитом. Пан Календа – відомий європейський політик і державний діяч Італійської Республіки, лідер ліберально-центристської партії «Дія» (Azione), послідовний прибічник надання допомоги Україні в боротьбі з російським агресором

Фото О. Лисак

Разом із паном Календею до Університету завітали депутати Парламенту Італійської Республіки Етторе Розато та Федеріка Онорі, а також віцесекретарка партії Azione Франческа Скарпато. Зустріч стала відвертою розмовою про цінності, європейську єдність і спільні виклики.

Ректор КНУ Володимир Бугров подякував Італії за послідовну підтримку України в час війни. У складних умовах вимушеної міграції саме італійські університети та інституції відкрили двері для українських студентів і викладачів, забезпечивши їм можливість продовжувати навчання й наукову діяльність. Академічні гуманітарні коридори, грантові програми, стипендії стали неоціненною підтримкою й допомогли зберегти людський потенціал, який після перемоги працюватиме для розбудови сильної європейської України. Окремі слова вдячності пролунали на адресу Посольства Італійської Республіки в Україні, яке на зустрічі представляла голова політичного відділу Джулія Дзіліо.

Під час спілкування зі студентами Карло Календа наголосив: молоде покоління вже мислить категоріями спільної Європи. Саме студентство здатне інтегрувати національні досвіди в єдину європейську ідентичність. Європа, за його словами, не є абстракцією чи сторінкою минулого – вона існує сьогодні й потребує захисту. Політик застеріг від небезпеки російських впливів і дезінформації, що підривають демократію, та підкреслив необхідність формування повноцінної європейської системи оборони. Без цього континент ризикує опинитися на периферії історичних процесів.

Підтримка України для італійського сенатора – питання не лише політичної доцільності, а й ціннісного вибору. Українці боронять свободу європейського світу, а отже – й саму Європу. Поразка України стала б небезпечним прецедентом для всього континенту, натомість перемога утвердить силу демократичних принципів.

Символічним акцентом зустрічі стала презентація студентського проєкту кафедри романської філології ННІФ, реалізованого спільно з італійським скульптором і дизайнером Паоло Кой. Конструкція, елементи якої містять факти культурної спільності України та Італії, візуалізує багатовіковий діалог двох народів. Гість високо оцінив і саму ідею, і її художнє втілення.

Італію з Україною пов'язують давні академічні традиції – від часу заснування Університету, коли тут викладали латину, до сучасних академічних партнерств. Сьогодні КНУ співпрацює з двадцятьма італійськими університетами, а італійську мову в ННІ філології опановують близько сотні студентів. Ще два десятки романістів навчаються на кафедрі теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова. Осередком культурного діалогу став Центр італознавства, створений за підтримки Італійського інституту культури в Україні, який із 2006 року об'єднує дипломатів, науковців, митців і журналістів.

Карло Календа не вперше в Україні: за роки війни він відвідував Київ, Львів, Одесу, зустрічався з представниками місцевої влади, волонтерами й активістами, щоб визначити напрями практичної допомоги. Минулого року політик зробив татуювання з українським тризубом – як знак особистої причетності та солідарності.

Візит італійської делегації до КНУ став ще одним підтвердженням того, що університетська спільнота є частиною великого європейського простору, де свобода, культура й освіта залишаються сильнішими за агресію.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ НЕ МАЄ КОРДОНІВ

Напередодні четвертих роковин повномасштабного вторгнення Університет приймав французького філософа, письменника й режисера Бернар-Анрі Леві, а також українського дипломата, Першого заступника Керівника Офісу Президента України Сергія Кислицю. Бернар-Анрі Леві представив документальний фільм «Наша війна»

ЦЕНТР КОМУНІКАЦІЙ

Фото Ю. Бочан

Захід відкрив ректор КНУ Володимир Бугров, наголосивши на тому, що Університет сьогодні є простором відповідальності – місцем, де осмислюється сучасна історія та народжується міжнародна підтримка України. Модерувала зустріч проректорка з міжнародного співробітництва Ксенія Смирнова, спрямувавши розмову до ширшого контексту війни – її еволюції від 2014 року, взаємодії фронту й дипломатії, морального виміру спротиву.

Відповідаючи на запитання, Леві говорив про поїздки на Покровський напрямок, на Сумщину, до Куп'янська. Він зізнався: реальність, яку побачив у 2025 році, спростовує песимістичні прогнози Заходу. Українські військові втомлені, прагнуть миру, але тримають лінію оборони з гідністю й внутрішньою силою. Саме ця моральна стійкість, за його словами, є ключем до розуміння українського спротиву.

Сергій Кислиця підкреслив нерозривний зв'язок фронту й дипломатії: переконливість України на міжнародних майданчиках зумовлена її стійкістю на полі бою. Він також наголосив на значенні документування злочинів і збереженні свідчень: через десятиліття саме такі фільми стануть джерелом правди, коли з'являться спроби переписати історію.

«Наша війна» (Notre guerre / Our War) – стрічка 2025 року, створена Леві разом із режисером-фотографом Марком Русселем. Світова прем'єра відбулася 13 травня 2025 року на Каннському кінофестивалі під час Ukraine Day. Фільм є четвертою частиною «українського квартету» митця і знятий безпосередньо на фронті. Камера перебуває всередині подій – під обстрілами, поруч із військовими, серед цивільних прифронтових міст.

Стрічка поєднує хроніку 2025 року з архівами 2022-го і 2014-го, показуючи війну як тривалий історичний процес. У центрі – люди: цивільні, які не залишають домівок; діти, повернуті з депортації; військові, що ремонтують техніку, мовчать перед виїздом, жартують попри небезпеку. Один із найсильніших образів – боєць із протезами, який говорить про країну як про власне серце.

У фільмі з'являються й стратегічні постаті – Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський, Президент України Володимир Зеленський, Президент Франції Емманюель Макрон. Проте навіть ці сцени підпорядковані головному питанню: чи усвідомлює Європа, що ця війна – і її війна також?

Окремою лінією проходить історія 22-річної поетеси Оксани Рубаняк, яка після втрати нареченого очолила підрозділ дронів. Її слова про любов, втрату й відповідальність звучать як свідчення того, що культура й людяність не зникають навіть у вирі бойових дій.

Після перегляду фільму відбулася розмова зі студентами. Леві зізнався, що саме в Україні побачив утілення тих європейських цінностей, у які на Заході дедалі менше вірять. Він відмовився від ролі наставника для української молоді, підкресливши, що сам багато чого навчився у солдатів і лідерів країни. Його головна теза прозвучала просто: справедливість не має кордонів – поразка України була б поразкою Європи, її перемога стане спільною перемогою.

Зустріч завершилася записом у Книзі почесних гостей Університету – знаком поваги до академічної спільноти й до країни, яку Леві називає форпостом Європи. «Наша війна» в КНУ стала не лише кінопоказом, а й актом солідарності та нагадуванням: історія твориться тут і зараз – і вона потребує свідків.

КВІТКА ПАМ'ЯТІ, ЩО ПРОРОСТАЄ КРІЗЬ ВІЙНУ

Напередодні Міжнародного дня рідної мови для студентів та співробітників Шевченкового університету відбувся показ фільму «Мертва квітка» – стрічки, присвяченої збереженню культурної спадщини українських болгар в умовах війни

ОДАРИНА СОГА,
студентка ННІ міжнародних відносин

Захід мав на меті привернути увагу до важливості підтримки й розвитку мов національних меншин України. Символічними стали не лише дата, а й місце кінопоказу – ННІ філології, де вивчають понад тридцять мов, зокрема й ті, що перебувають під загрозою зникнення.

Перед переглядом фільму з вітальними промовами виступили директор та викладачі Інституту, а також запрошені представники громадського сектору й державні діячі. Зокрема, завідувач кафедри української мови та прикладної лінгвістики Сергій Різник відзначив ефективність сучасної державної етнополітики та підкреслив зусилля науково-педагогічної спільноти Університету у підтримці мовного розмаїття країни.

За словами професорки кафедри фольклористики й Уповноваженої із захисту державної мови Олени Івановської, «збереження державної мови є питанням національної безпеки». Вона розповіла про свій внесок у вилучення російської мови з переліку мов, що підлягають захисту за відповідною Європейською хартією. Водночас Ігор Лосовський, заступник голови Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, поділився планами завершити розроблення стратегії розвитку мов, що перебувають під загрозою зникнення.

Керівник напрямів культури, креативних індустрій і комунікацій програми Європейського Союзу "House of Europe" Антон Савіді відзначив глибокі традиції КНУ та наголосив на необхідності залучати європейських партнерів до підтримки мов національних спільнот в Україні й окреслив можливі напрями співпраці.

Насамкінець завідувачка кафедри фольклористики Олеся Наумовська представила головну гостю події – режисерку фільму «Мертва квітка», генеральну директорку Міжнародного етнографічного кінофестивалю «ОКО», випускницю ННІФ Тетяну Станєву. Етнічна болгарка за походженням, вона не перестає «боротися за голоси двох народів». «Українські болгари – люди, у серці яких назавжди переплелися два корені», – переконана Тетяна. Вона розповіла про свою активну проукраїнську позицію, пригадала розчарування після першого візиту до Болгарії й тривалі пошуки власної ідентичності, а також розкрила подробиці шестирічної роботи над стрічкою.

«Мертва квітка» – документальний фільм, створений за підтримки "House of Europe", про традиції рідного краю мисткині – села Криничне на Одещині. Героями картини стали корінні болгари,

які володіють унікальним діалектом. Стрічка побудована на контрасті між гучною радістю зимових свят і тривожною тишею війни.

Спочатку глядач поринає в колоритні обряди Бессарабії – Сурвакі та колядне хоро, які режисерка встигла зафіксувати безтурботної зими 2019-2020 років. Центральним елементом сюжету стало створення воскової квітки як символу зародження нового життя. Утім на зміну барвистим архівним кадрам приходять сцени безнадійного мовчання й сірої воєнної буденності. Кульмінацією стрічки стає болісна мить, коли сімейна спадщина болгар, що роками зберігала затишок родинного дому, перетворюється на матеріал для окопних свічок, які відтак несуть тепло та світло військовим на фронті.

Нематеріальна культурна спадщина помирає тихо і непомітно, переконана Тетяна Станєва. «Я стала режисеркою, тому що хотіла якнайкраще розповісти світові, ким ми є насправді», – зауважила мисткиня, наголосивши на потужному впливі російської пропаганди на території своєї другої батьківщини. Зокрема, фільм акцентує на ролі етнічних громад як носіїв правди для країн свого історичного коріння. Тетяна Станєва не полишає надії, що після війни «Мертва квітка» знову «оживе», ставши джерелом відродження традицій.

ПЕРЕКЛАД – МИСТЕЦТВО ТОЧНОГО СЛОВА

Літературний переклад – важливий чинник розвитку мови й утвердження народу, який говорить цією мовою. Про те, чому треба перекладати світову класику кримськотатарською та укладати нові словники, ми поговорили з асистенткою кафедри тюркології ННІ філології КНУ кандидаткою філологічних наук Сабріє СЛАСТЬОН

– У лютому в межах університетського Тижня перекладу зі східних та тюркських мов ви провели лекцію-воркшоп «Кримськотатарська етика та переклад трагедій Шекспіра». Чому саме Шекспір?

– Тому що без нього неможливо уявити сучасний театр, підручник зі світової літератури й взагалі світовий літературний канон. Шкода, що кримськотатарською перекладено лише фрагменти найпопулярніших трагедій – «Гамлета» та «Ромео і Джульєтту». Ми не знайшли навіть уривків цієї історії кохання, тому під час лекції я послуговувалася перекладами студенток кафедри тюркології КНУ Султаніє Зінетдінової та Ольги Макарової, здійсненими за моєї редакції. «Гамлета» цитувала в перекладі сучасної поетеси Айше Кокієвої для шкільної хрестоматії з літератури. Повних версій цих творів кримськотатарською мовою досі не існує або вони втрачені. У нас теж було своє Розстріляне відродження…

– КНУ – один із двох ЗВО в Україні, які готують кримськотатарських філологів-перекладачів. Можливо, хтось із ваших випускників продовжить традицію літературного перекладу?

– Є таке сподівання! Більшість наших випускників за освітньою програмою «кримськотатарська мова, англійська мова та переклад» займається саме перекладом та редагуванням текстів.

– А як етичні засади впливають на переклад?

– Ми аналізували англійську, кримськотатарську та українську версії Шекспіра. «Ромео і Джульєтту» читали у перекладі Василя Мисика, а «Гамлета» – у перекладі Юрія Андруховича. Серед іншого розбирали сцену в саду, де Ромео потайки слухає, що каже Джульєтта: «Ромео мій! О, чом же ти Ромео? Зречися батька і відмовся ймення. Коли ж не хочеш – поклянись кохати – і я не буду більше Капулетті».

Кримськотатарський переклад наближений до оригіналу, але має стилістичні відмінності. У Шекспіра та в українській його версії вживаються два дієслова – «зречися» та «відмовся», а в кримськотатарській – одне. У нас Джульєтта каже: «Відмовся від батька й роду». Це дещо зміщує акценти, але точно передає етичну складову світогляду кримських татар: відмовитися від батька означає зректися роду. Гарний переклад – це не просто переклад з мови на мову, а ще й з культури в культуру.

– Як подають початок всім відомого монологу Гамлета?

– «І от питання – бути чи не бути» в кримськотатарському перекладі звучить ще більш категорично: «Життя чи смерть («аят я да олюм») – от в чім питання». Щоправда, в сучасних інтерпретаціях зустрічається й традиційне «бути чи не бути». "To be" як екзистенція…

– У чому полягає головна функція перекладу?

– Максим Стріха абсолютно справедливо писав про український переклад як чинник націєтворення. На мою думку, для кримськотатарської культури найважливішими є зберігальна функція перекладу та функція розвитку мови.

Сабріє Сластьон (в центрі) зі своїми студентами.

Ми б навіть не знали про свої літературні пам'ятки, якби хтось їх не переклав. Написана старокримськотатарською мовою поема «Юсуф і Зулейха» середньовічного поета Махмуда Киримли, що вважається найдавнішою писемною пам'яткою кримськотатарської літератури, не збереглася в оригіналі, але є в османському перекладі його сучасника – поета Халіла оглу Алі.

– Як реалізується функція розвитку мови?

– Інколи кажуть: ми переклали твір із кримськотатарської на українську – і так розвиваємо кримськотатарську мову. Ні! У такий спосіб ви розвиваєте українську мову й популяризуєте кримськотатарську. Коли робите переклад кримськотатарською мовою, саме тоді йде розвиток: з'являються неологізми, рідковживані чи майже втрачені слова, народжуються нові терміни. До речі, торік у травні вчена рада ННІ філології КНУ затвердила кримськотатарський словник-посібник науково-технічних термінів. Я укладала його у співавторстві з моїм студентом, нині – магістром Денисом Перевишком. Поки що там лише 110 слів. Але це важлива робота, адже в нас багато термінів були або скальковані з російської або перекладені вкрай невдало.

Щоб стимулювати інтерес до нашої мови, культури та історії, у червні на базі ННІ філології та Історичного факультету плануємо започаткувати Всеукраїнську літню школу для студентів «Кримськотатарознавство в Україні». Сподіваємося об'єднати на одному майданчику науковців та викладачів, які викладають кримськотатарську мову та історію в усіх наших закладах вищої освіти, залучити студентів до дослідницької та пошукової діяльності в цьому напрямі.

Спілкувалася Анна ЛУКАНСЬКА

УКРАЇНА В АНТАРКТИДІ 30 РОКІВ. ШЕВЧЕНКІВЦІ НА ШОСТОМУ КОНТИНЕНТІ:

30 РОКІВ ПІД НЕБОМ АНТАРКТИКИ: ДОСВІД КНУ

30 років майорить над Антарктикою український прапор. 6 лютого 1996 року він з'явився на флагштоку першої (і поки єдиної) української антарктичної станції й назавжди позначив присутність України на шостому континенті Землі

ЛАРИСА КІТ

Це історія наукової відваги, дипломатичних зусиль і справжнього ентузіазму. До появи України на карті Антарктики безпосередньо причетні науковці й випускники КНУ. Наші геофізики, біологи, метеорологи проводили свої спостереження на станції «Академік Вернадський» з часів першої української антарктичної експедиції. На сторінках газети «Київський університет» ми вели свій антарктичний літопис, розпочавши його у 1995 році від історії передачі станції – ще коли вона називалася «Фарадей», а начальник першої української експедиції професор Геннадій Міліневський завжди був бажаним гостем редакції. Він найглибше занурений у нашу антарктичну історію.

ВІД ФАРАДЕЯ ДО ВЕРНАДСЬКОГО

Історія появи українського прапора на антарктичному флагштоці нагадує детектив із щасливим фіналом. Наприкінці 1994 року Велика Британія, відкривши нову полярну станцію «Розера», вирішила передати одну зі своїх найстаріших баз – станцію «Фарадей» – новій молодій незалежній державі – Україні. Меморандум про взаєморозуміння передбачав не лише зміну прапора, а й продовження унікальних досліджень, започаткованих британцями ще 1957 року. Партнери залишили українцям безцінний спадок – безперервні ряди спостережень, які тривають і сьогодні. Відтоді станція «Академік Вернадський» стала місцем, де досліджують озонову діру, кліматичні процеси, поведінку айсбергів, екологію океану й навіть міграцію пінгвінів.

До непростого, а часом і драматичного процесу передачі станції Україні доклали зусиль чимало знакових особистостей того часу – Сергій Комісаренко, Юрій Оскрет, Рональд Франко, Петро Гожик, Богдан Гаврилишин і Міжнародний фонд «Відродження».

НАУКА, ЩО ПОЧИНАЄТЬСЯ З ПОВІТРЯ

Для українських полярників з університетського середовища Антарктида стала природним продовженням досліджень атмосфери. Саме тут, у 1980-х, британські вчені відкрили озонову діру – за допомогою тепер уже легендарного спектрофотометра Добсона «Дафні» № 31, що працював безперервно з 1957 року. Він продовжував вимірювання озону вже в руках українських вчених і лише згодом потрапив до британського музею. Саме українці з лабораторії фізики космосу КНУ створили власну дослідницьку групу, яка долучилася до світових досліджень стратосферного озону.

«Ми довели, що озонова діра над Антарктикою має асиметричну форму, а її мінімум припадає саме на район нашої станції, – розповідає професор Міліневський. – Цей ефект впливає на клімат усього регіону, прискорює вітри циркумполярного вихору, змінює кількість морського льоду. Виявилося, що озонова діра не лише шкодить, а й певною мірою стабілізує клімат Східної

Фото з архіву Міліневського

Антарктики, перешкоджаючи потеплінню».

Саме антарктичний досвід КНУ дозволив установити в Україні перший спектрофотометр Добсона і започаткувати повноцінну участь у міжнародних програмах спостереження за атмосферою.

ВІД ОЗОНУ ДО ОКЕАНУ

Українські полярники невпинно розширюють коло своїх наукових інтересів – від стратосфери до фіто- й зоопланктону. Одним із найцікавіших напрямів стало вивчення антарктичного криля – крихітного, але життєво важливого ракоподібного, без якого не може існувати вся екосистема Південного океану.

«Криль – це база харчового ланцюга для риб, кальмарів, китів, тюленів та пінгвінів, – пояснює Геннадій Міліневський. – Ми з'ясували, що його роль значно більша: ці організми фактично перекачують вуглекислий газ у глибини океану, допомагаючи зменшувати концентрацію парникових газів в атмосфері».

Дослідження показали, що надмірний вилов криля може підірвати баланс усієї антарктичної екосистеми. Тому українські вчені долучилися до міжнародних програм Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики, яка розробила екосистемні принципи управління цими біоресурсами.

ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Тридцять років української присутності в Антарктиці – це не лише історія. Це фундамент для нових поколінь учених, які продовжуватимуть вивчати глобальні кліматичні процеси, космічні зв'язки та крихку рівновагу життя на краю світу.

Українська антарктична програма сьогодні інтегрована у світову наукову спільноту. Наші дослідники беруть участь у міжнародних проєктах, публікують статті в провідних журналах, а станція «Академік Вернадський» стала одним із найвідоміших символів української науки.

У лютому 2022 року ми готували додаток до газети «Київський університет», присвячений науці, з матеріалом про український криголам «Ноосфера». Через початок повномасштабної війни цей номер так і не побачив світ. Сьогодні, з нагоди 30-річчя України в Антарктиді, публікуємо це інтерв'ю з Євгеном ДИКИМ, директором Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ), випускником Університету і першим головою Студентського парламенту КНУ

УКРАЇНСЬКА «НООСФЕРА» МІЖ ДВОМА ПОЛЮСАМИ

Напередодні 30-річчя Незалежності – 19 серпня 2021 року – Україна придбала колишнього флагмана Королівського наукового флоту Великої Британії – дослідницький криголам "James Clark Ross". В Україні судно отримало назву «Ноосфера» – вона є символічною, адже сам цей термін походить із праць Володимира Вернадського, на честь якого названо українську антарктичну станцію

– Як з'явилася ідея придбати криголам?

– Почнімо здалеку. У 1996 році "James Clark Ross", тоді ще геть новенький, завіз першу українську експедицію на британську станцію «Фарадей» – і так вона стала «Академіком Вернадським». У наші дні це судно знову повернулося до станції «Фарадей», але тепер уже в наших хороших українських руках.

Якщо серйозно, витоки цієї історії сягають далеко. Коли Україна отримувала станцію від британців, одним із двох критеріїв, за яким ми тоді перемогли всіх інших претендентів (адже далеко не одна країна хотіла отримати «Фарадей»), була наявність власного наукового-дослідного флоту. На момент незалежності Україна мала 36 наукових суден, із яких 12 – льодового класу. Тож перші чотири українські експедиції ще ходили в Антарктиду на власних суднах, а далі наш флот знищили, і довелося орендувати: до 2014 року – російські, потім – чилійські судна. Щороку це ставало дедалі важче і дорожче.

Коли Велика Британія побудувала собі новий криголам (за нашими мірками – космічної вартості – за 220 млн фунтів), її Мінфін наказав продати два старіші судна. Хоча обидва перебували в абсолютно робочому стані (і британці планували використовувати їх ще не один десяток років, але такі правила). Наш крилогам був у прекрасному стані; за мінімальними оцінками, він прослужить ще 20, максимум – 30 років. Судно обійшлося у 5 млн доларів, але це не ринкова, а політична ціна, бо його реальна експертна оцінка –12-15 млн. Ціну вдалося знизити після того, як ми довели, що корабель купує держава для науки, а не для комерції.

– Наш криголам – це ж не тільки транспортне судно?

– Це насамперед науково-дослідне судно. Наскільки б ми не любили станцію «Академік Вернадський», але купувати й експлуатувати окреме судно тільки для її логістики – нераціонально. Ми придбали саме океанографічне судно, яким воно й будувалося від початку. На момент побудови це був один із найкращих науково-дослідних кораблів світу.

– Британці залишили на ньому багато обладнання?

– Ідея була така: ми купуємо те, що інтегроване з корпусом судна. На борту – два поверхи лабораторій та системи лебідок, що дозволяють вивчати морське дно на глибині до 8 км. Працювати на «Ноосфері» можуть водночас до 50 науковців. Упродовж двох місяців вони можуть проводити дослідження в будь-якій точці Світового океану.

Українська "Ноосфера" на рейді в Одесі, січень 2022 р.

– Кожна антарктична країна має свій криголам?

– Звісно, ні. Можна сказати, що ми й раніше були в першій антарктичній лізі, бо власні цілорічні станції мають лише 30 країн світу. Але тепер виходимо до вищої ліги, адже і станцію, і криголам мають до 10 країн – не більше. І якщо раніше ми були змушені фрахтувати чужі судна, тепер справедливо очікуємо, що частину видатків зможемо покривати коштом фрахту для інших країн.

Спілкувалася Лариса КІТ

ВІД ПЕРШОГО ПРАПОРА – ДО ПЕРШОЇ ЖІНКИ-ОЧІЛЬНИЦІ ЕКСПЕДИЦІЇ

ВИПРОБУВАННЯ БІЛИМ КОНТИНЕНТОМ

Команда XXXI Української антарктичної експедиції розпочинає роботу на станції «Академік Вернадський». Уперше за історію наших досліджень білого континенту експедицію очолює жінка – метеорологиня Анжеліка Ганчук, випускниця КНУ 2018 року та співробітниця Географічного факультету. Про те, чому саме її обрали керівницею колективу зимівників, ми розпитали заступницю директора з наукової роботи НАНЦ Ірину Козерецьку

АННА ЛУКАНСЬКА

Уперше Анжеліка потрапила на «Вернадський» чотири року тому – у складі XXVII Української антарктичної експедиції. «Це був надзвичайно складний рік – і для України, і для українських полярників», – пригадує Ірина Анатоліївна. Через повномасштабне вторгнення зимівникам довелося не лише хвилюватися за своїх рідних, які залишалися в Україні, а й діставатися до станції значно складнішим шляхом.

«Передчуття повномасштабної війни висіло у повітрі, але більшість із нас не вірили, що це станеться, – зізнається Ірина Козерецька. – Анжеліка разом із командою мала вилітати до Чилі з Борисполя 28 лютого, квитки вже були придбані. А потім небо закрили, й Антарктичному центру довелося терміново шукати можливість відправити зимівників до Варшави, звідки вони згодом і вилетіли до Південної Америки».

Та зима, вочевидь, була найскладнішою в історії українських полярних досліджень. «Попри все, Анжеліка Ганчук успішно виконала технічне завдання й гідно подолала всі випробування, пов'язані із зимівлею на «Вернадському», передусім психологічні, – відзначає Ірина Козерецька. – Це був один із найважливіших аргументів на користь її призначення новою бейскомандеркою. Крім того, за три роки, що минули від її попередньої експедиції, Анжеліка значно виросла як фахівчиня, як науковиця-метеорологиня».

До нової антарктичної експедиції вона вирушила з посади завідувачки сектору чисельного моделювання та прогнозування Відділу метеорологічних прогнозів Головного центру аналізу прогнозування гідрометеорологічних умов та гідрометеорологічного забезпечення Українського гідрометеорологічного центру Державної служби України з надзвичайних ситуацій Міністерства внутрішніх справ України.

Тепер в Анжеліки Ганчук місія ще складніша, адже протягом річного відрядження бейскомандерка координуватиме всі процеси на станції й дбатиме не тільки про себе, а й про безпеку всього колективу полярників. Успішно перезимувати на відстані від «великої землі» в умовах суворого клімату – складне завдання, але не єдине. Як відомо, на «Вернадському» тривають дослідження за трьома напрямами – геофізичним, біологічним та метеорологічним. Очільниця експедиції відповідатиме не лише за виконання наукової роботи, а й за належне життєзабезпечення станції, а крім того, виконуватиме власну дослідницьку роботу як метеорологиня.

У відрядження з Києва Українська антарктична експедиція вирушала 24 лютого нинішнього року – в четверту річницю повномасштабного вторгнення. «Дуже хочеться сподіватися, що після нашої експедиції ми матимемо змогу повернутися літаком уже до Борисполя, у мирну Україну», – такими думками поділилася бейкомандерка в одному з інтерв'ю у день від'їзду. Мабуть, про це мріє кожен учасник її команди.

НАУКА В ФОТООБ'ЄКТИВІ

Фото- та відеорепортажі випускниці КНУ, біолога та зоолога Зої Швидкої не залишають байдужими відвідувачів Facebook-сторінки Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ). Своїми враженнями від зимівлі на «Вернадському» в складі XXX експедиції дослідниця поділилася з нами через відеозв'язок

– Коли ви зацікавилися Антарктикою?

– Я дізналася про наші антарктичні дослідження ще на першому курсі від викладача ННЦ «Інститут біології та медицини» Владлена Трохимця, який брав участь у XII експедиції. Але серйозно зацікавилася, коли на третьому курсі на конференції в Харкові побачила іншого зимівника – Андрія Утєвського. Він багато пірнав в Антарктиді – і як дайвер, і як біолог. Тоді подумала: було б цікаво самій туди поїхати! Моє зацікавлення реалізувалося лише після аспірантури й кількох років роботи. Та захоплення «білим континентом» безслідно не минає. Зокрема, Владлен Миколайович після повернення з «Вернадського» продовжив антарктичні дослідження. Нині він у ЗСУ. Тим часом у Києві надіслані зі станції матеріали досліджує ще один викладач КНУ – Володимир Горобчишин. Навіть тепер для нього в експедиції збирають зразки.

– Чи привезли з собою щось, що нагадує про дім?

– Український прапор, листівку з птахами від мого хлопця, прикраси, які тут не надто потрібні, та власну вишиванку. Перші стібки на ній я зробила ще влітку 2022 року в Україні, й лише тут на «Вернадському» майже закінчила. Хоча за ці роки вишила кілька сорочок для наших військових.

– Перед інтерв'ю ви були на виїзді. Яку роботу виконували?

– Я займаюся пінгвінами, тюленями й китами. Сьогодні виїзд не планувала – погода не найкраща. Але колеги розповіли, що бачили біля островів горбатих китів. Останніми тижнями вони часто стрибають, що є доволі рідкісним явищем. Досі не виходило це гарно сфотографувати, тож варто було спробувати ще. Дорогою ми зустріли ще й тюленів. В Антарктиді всіх тварин, яких ти бачиш і які тебе цікавлять як дослідника, треба фотографувати, фіксуючи час та місце зустрічі. Коли знімаєш китів, це фактично частина наукової роботи, адже потім за зображеннями хвостових і спинних плавців можна відстежити переміщення цих велетнів.

– Як ідентифікувати кита?

– Малюнок на хвостовому плавці унікальний, як відбиток людського пальця. Порівнювати фото можна за власною базою даних, але краще викладати на міжнародних сайтах, призначених для реєстрації зустрічей китів і їх відстеження. Є програми, які за допомогою ШІ здатні порівнювати десятки чи сотні тисяч зображень хвостів і знаходити збіги.

– Ваші фото часто викладає НАНЦ. На одному з них – компанія з трьох видів пінгвінів.

– Це вдале фото, щоб показати, чим вони відрізняються. Одного з цих пінгвінів – антарктичного – зимівники майже не бачать з моменту приїзду на станцію й аж до антарктичної весни (нашої осені). Він має чорну смужку на підборідді. Більшість пінгвінів, які живуть на Галіндезі – субантарктичні пінгвіни, й найчастіше саме вони потрапляють в об'єктив. Третій вид – пінгвін Аделі, у наших околицях середній за чисельністю. Є навіть острів, де всі три види разом гніздуються.

– Кажуть, науковцям заборонено навіть наближатися до них. Водночас в інтернеті можна побачити кадри з відеокамери, яку причепили до цього птаха.

– Дослідникам пінгвінів до них наближатися можна! Науковці встановлюють на птахах GPS-трекери з альтиметром. Такі дослідження дають змогу зрозуміти, з якою швидкістю він плаває, на які глибини пірнає. А за допомогою відеокамер з'ясовують, чи знайшов він щось на глибині для харчування.

– Наші науковці причетні до того відео?

– Це дослідження проводив Норвезький університет на нашому й сусідніх островах, тому ми були залучені. Проте Українська експедиція виконує власні дослідження. Зокрема, моніторинг успішності розмноження пінгвінів для міжнародної Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR). На різних островах ми встановили фотопастки, перед якими проводимо ревізію пінгвінячих гнізд – визначаємо, чи не зменшується кількість пташенят. У нормі одна пара виседжує двох дитинчат. У певний час треба проводити облік всієї колонії, а щоб цей час визначити, ми майже щоденно моніторимо ділянку на сто гнізд.

– Для чого рахують пінгвінів?

– Люди виловлюють рибу й кріль, якими харчуються пінгвіни. Комісія встановлює квоти на вилов для країн-учасників Антарктичного договору. Якщо популяція пінгвінів без видимих природних катаклізмів скорочується, значить, їм не вистачає їжі, й квоти треба зменшувати.

– Яку роботу ще виконують наші полярники?

– У нас є Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці. Робота з китами є частиною Програми й виконується у співпраці з Лабораторією біо-телеметрії та поведінкової екології кафедри океанографії Каліфорнійського університету в Санта-Круз (США). Разом з іншими міжнародними партнерами наші науковці проводять моніторинг колонії тюленів Ведделла поблизу станції «Вернадський». Цього року тюлені довго не з'являлись через занадто тонкий лід. Зима видалася теплою, і вода довкола станції не замерзала. Ми навіть побоювалися, що вони розмножуватися тут не будуть. На щастя, прогнози не справдились.

Спілкувалася Анна ЛУКАНСЬКА

Фото Зої Швидкої

ДИСКВАЛІФІКУВАТИ ПАМ’ЯТЬ НЕМОЖЛИВО

Історії випускників КНУ імені Тараса Шевченка нерідко виходять далеко за межі університетських стін. Вони стають частиною ширших наративів – тих, що важливі для всієї України, а інколи й для світу

ЛЕСЯ САКАЛЬ-ЛІСНІЧЕНКО

Коли завершилися змагання Зимової олімпіади 2026 року й згасли прожектори стадіонів, світ продовжив обговорювати не лише результати. Одна історія виявилася сильнішою за протоколи, медальні таблиці й регламенти. Історія про пам’ять, гідність і відповідальність.

Її герой – Владислав Гераскевич, випускник Українського фізико-математичного ліцею та Фізичного факультету КНУ.

Здавалося б, його шлях був майже визначений: точні науки, фізика, астрономія. Проте одного разу замість наукових олімпіад він обрав спортивні. Можливо, саме фізична школа сформувала те, що відчувається у його публічних виступах – структурованість мислення, системність і чіткість позиції, з якою він говорить світу про російсько-українську війну.

У 2022 році, ще будучи студентом Університету, Гераскевич виступав на зимових Олімпійських іграх у Пекіні. За місяць до повномасштабного вторгнення він вийшов на арену з плакатом “No war in Ukraine”. Попри загрозу дискваліфікації, тоді Міжнародний олімпійський комітет підтримав українського спортсмена.

Шлях до наступної Олімпіади був непростим – особливо для спортсмена з країни, яка воює. Проте на тренувальних заїздах 2026 року Гераскевич демонстрував одні з найкращих результатів. І водночас він не міг зрадити собі та тому, у що вірить. Так світ дізнався про «Шолом пам’яті».

На ньому – портрети українських спортсменів, які загинули через російську війну. Ідею Владислав виношував довго. Допомогла втілити її українська художниця Ірина Проць, яка домальовувала портрети вже у знеструмленому морозному Києві напередодні Ігор.

«Це була їхня мрія – бути на Олімпійських іграх. Сьогодні вони тут», – сказав спортсмен, виходячи на відкриті тренування.

Однак ситуація швидко перетворилася на приклад подвійних стандартів. Усупереч прецедентам, коли подібні жести пам’яті дозволяли іншим спортсменам, цього разу для українця правила виявилися іншими. Попри шанси на медалі, Владислав не поступився гідністю. Протистояння між нашим спортсменом та комітетом перетворилося на справжню боротьбу за право пам’ятати, яка здійняла хвилю повідомлень підтримки українцеві з усього світу.

Міжнародний олімпійський комітет заборонив виступати у «Шоломі пам’яті», а згодом дискваліфікував спортсмена. Коментуючи рішення комітету, Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга наголосив: «МОК заборонив не українського спортсмена, а власну репутацію. Майбутні покоління згадають це як момент ганьби».

Українська спільнота продемонструвала здатність гуртуватися у складні моменти та висловила цілковиту підтримку Владиславові. До справи долучилися юристи, аби оскаржити рішення у Спортивному арбітражному суді. Адвокатом спортсмена став Євген Пронін – відомий спортивний юрист, випускник Навчально-наукового інституту права КНУ. За півтори години він підготував і подав документи, щоб справа могла розглядатися за екстреною процедурою.

«Готуюся до суду по Владу. МОК прислав свою позицію. 11 разів наголосили, що згадка війни – це страшне антиспортивне порушення. Вони так бояться чути про війну, що мені аж ніяково, що нам доводиться в ній жити», – написав він у соцмережах.

Рішення суду виявилося ганебним. Проте воно не здатне дискваліфікувати пам’ять та гідність.

Тож повернімося до самого шолома. На ньому – понад двадцять портретів українських спортсменів, які загинули через російську агресію: військових, цивільних і дітей. Серед них – і випускники Шевченкового університету.

Олексій Логінов – хокеїст, воротар «Білого Барса», призер чемпіонату України. Випускник Географічного факультету КНУ та магістр ННІ міжнародних відносин. Учитель географії у київській школі. 8 листопада 2023 року на Луганщині він загинув під час бойового завдання, коли поспішав допомогти пораненому побратимові.

Роман Поліщук – легкоатлет, мандрівник, підприємець, випускник Географічного факультету КНУ. На початку повномасштабного вторгнення він добровольцем пішов на фронт, воював під Києвом, на Харківщині та Херсонщині. Загинув у бою під Бахмутом у березні 2023 року.

Владислав їх не зрадив. Його шолом став значно ширшою метафорою того, якою має бути наша пам’ять, щоб ми змогли зберегти себе, – гідною, невідступною й відповідальною.

На початку березня Гераскевич завітав до своєї альма-матер. Стіни Фізичного факультету добре пам’ятають свого магістра фізики та астрономії 2022 року. Для нього напис “In Physics We Trust” – не просто слова. Він приїхав запропонувати підтримку, висловив бажання популяризувати STEM-освіту та рідний Фізичний.

Спілкувалися, раділи щирості, згадували своїх – Олексія Логінова, Романа Поліщука, Юлію Здановську (разом із Владом навчалися в УФМЛ, а далі їхні шляхи розійшлися. Юлія обрала Механіко-математичний факультет)…

І в той момент особливо відчувалося: Університет – це не лише місце навчання. Це простір пам’яті й тяглості. Тут кожне покоління випускників продовжує історію попередніх – інколи в науці, інколи в спорті, а інколи в боротьбі за саме право жити й пам’ятати своїх.

ЧОМУ СПІШАТЬ ЛЕЛЕКИ, НЕ ЧЕКАЮЧИ ТЕПЛА?

ВІТАЛІЙ ГРИЩЕНКО
Канівський природний заповідник

Уже в лютому з’являються повідомлення про зустрічі перших пролітних зграй граків, журавлів, гусей, лебедів, шпаків, трохи пізніше прилітають лелеки, чаплі, різні види качок. Коли люди бачать лелек або чапель на снігу, виникає закономірне запитання: чому птахи так поспішають? Навіщо їм ризикувати, повертаючись рано в місця, де ще стоять морози, лежить сніг, а водойми скуті кригою? Варто ж трохи почекати, поки повернеться тепло, – знайти їжу буде набагато легше, не треба мерзнути ночами.

Причина поспішати є, і вона дуже вагома. Взагалі приліт у житті птахів – своєрідна лотерея. Той, хто повернеться раніше, має більше шансів зайняти кращу гніздову ділянку. Але, з іншого боку, він може потрапити в халепу через негоду. Причому сильні похолодання можливі не лише на початку весни, а й пізніше.

Чому спішать лелеки, не чекаючи тепла? Пари в них утворюються зазвичай уже на гніздах. Оселю обирає самець, а самки дуже прискіпливі у виборі «кавалерів». Їм подавай не тільки гарну «хату», а й «ставок, і млинок, і вишневенький садок». Тобто важливе не лише надійне гніздо на міцній опорі, а й територія навколо нього.

Причина бути такою вибагливою у лелечихи життєво важлива, тож не варто засуджувати її через подібний «шлюб із розрахунку». Від якості гнізда та гніздової ділянки залежить, скільки пташенят бузьки зможуть поставити на крило. Якщо гніздо старе, перехнябблене й упаде від вітру, лелечата загинуть. Коли ж воно міцне, але їжі навколо обмаль, не всі малята виживуть – частина загине від голоду. Саме тому така поведінка закріплюється природним добором. Птахи, які зайняли кращі гніздові ділянки, дають більше потомства й мають переваги в конкуренції з родичами. А тому хочеш не хочеш, а доводиться повертатися в місця гніздування якомога раніше – настільки, наскільки це можливо для цього виду птахів. Хто прилетить занадто пізно, може взагалі залишитися без пари до наступної весни.

Саме з цим значною мірою пов’язана й тенденція до зміщення строків прильоту птахів на більш ранні дати. Якщо

завдяки потеплінню клімату умови вже дозволяють вижити після повернення, треба летіти, щоб не спізнитися.

Один із напрямів наукових досліджень у Канівському природному заповіднику – вивчення строків міграцій птахів. Зміни виявлені вже в багатьох видів, зокрема, й у білого лелеки. За останні 50 років зафіксовано статистично достовірне зміщення, яке найбільшою мірою проявляється у XXI ст.

Лелеки, як і багато інших птахів, навесні повертаються в місцевість, де народилися або гніздилися в попередні роки. Є навіть науковий термін «філопатрія». У перекладі з грецької – любов до батьківщини. Люди оцінюють такі речі зазвичай емоційно: мовляв, у птахів усе як у нас! Але є в явищі філопатрії й суто прагматична біологічна основа. Якщо птах повертається на територію, яку добре знає, бо бував тут і раніше, в нього вищі шанси вижити й залишити більше потомства. Йому легше знайти їжу, особливо в умовах її нестачі, зайняти кращу гніздову ділянку, уникнути небезпеки тощо. Тобто причина й механізм закріплення такої поведінки ті самі, що й описані вище. Хочеш залишити більше потомства – повертайся раніше й у добре відомі тобі місця.

Фото автора

Рішення щодо реєстрації №1450 від 25.04.2024, ідентифікатор медіа R 30-04306
Телефони: 239-31-65, вн. 31-65. E-mail: newspaper@knu.ua
01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, кімн. 231

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
С. ДАНИЛЕНКО – шеф-редактор,
В. БУГРОВ, О. ДОБРЖАНСЬКА, В. ЛИТВИНЕНКО, К. СМИРНОВА, Г. ТОЛСТАНОВА

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Л. КІТ, Г. ЧУЙКО, Г. ЗОРЯ
Дизайн та верстка:
Центр комунікацій КНУ +38-044-239-34-60

Друк –
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
Зам. № 226-11645